

Zeemanstaal spreken

Zoals ieder ambacht en iedere vakgroep hun specifieke vaktaal kennen, zo is dat ook het geval met de scheepvaart. En zoals dat zo vaak gebeurt als men onderling over het eigen vakgebied praat, is daar voor de niet ingewijde geen touw aan vast te knopen.

Tekst: Jack Schellekens Foto's: Archief

Het is daarom waarschijnlijk dat u onderstaande zeemanstaal niet zult begrijpen:

"Dat er zo op het oog iets mis was met één van de springpaarden van de bovenkruisra aan stuurboord, was voor de matroos op een razeilschip voldoende om op aandringen van de bootsman in het want op te enteren en ter plaatse poolshoogte te nemen. Zo ook stond hij niet met de mond vol tanden als hij, alvorens acht glazen te slaan, de tweede stuur voor de platvoet moest porren, waarna hij op z'n gemak het resterende kommaliewant van de pikheet kon spoelen."

Desondanks heeft geen enkele vakgroep zo sterk zijn stempel gedrukt op het algemene spraakgebruik als de zeilscheepvaart dat heeft gedaan.

Aparte vakgroep

De zeeman uit het tijdperk van de zeilvaart was een andere dan de zeeman van nu. In de zeiltijd was een zeeman wel drie jaar of langer, vaak vol kommer en kwel, onderweg. Hij kwam daarbij nauwelijks aan de wal. Zijn schip was zijn werk en tevens zijn thuis. Slechts weinig zeelui hadden een veilig en

betrouwbaar onderkomen aan de wal voor de tijd dat ze niet aan boord waren. Natuurlijk werden er ook korte reizen gemaakt, onder andere in de kustvaart naar de Scandinavische landen. Wanneer in de winter de wateren daar dichtgevroren waren, vestigden de zeelui zich tijdelijk aan de wal en waren werkzaam in allerlei functies. Afgezien van de toestanden aan boord van sommige zeilschepen, die zeelieden vaak dwongen tot opstandig gedrag, zorgde de vaak lange reis er nog eens voor dat Janmaat sociaal gezien geïsoleerd leefde en een aparte vakgroep vormde met een eigen taalgebruik. Een taalgebruik met een enorme symboliek gebaseerd op de afhankelijkheid van de zeeman van weer en wind, schip en tuig. Die elementen bepaalden zijn doen en laten, denken, zwijgen en vooral ook zijn spreken.

Eenmaal aan de wal wist hij zich slechts in die zeemanstaal uit te drukken. Een andere taal kende hij niet. Aangezien de zeilscheepvaart daarnaast nog eens vele eeuwen lang vrijwel de enige vorm van vervoer en daarmee een voorname bron van werkgelegenheid vormde, kan men zich voorstellen dat

het spraakgebruik van de zeeman ruimschoots en langdurig aan de wal verzeild is kunnen raken. Vooral ook via beroepsgroepen en personen die direct contact hadden met de bemanningen als hun schip de haven binnenvoer en vervolgens aan wal lag afgemeerd zoals bijvoorbeeld bootwerkers, havenwerkers, agenten van de rederij, personeel van reparatiewerven, kroegbazen, bezoekers van danslokalen, speelholen en bordelen.

Wat men vroeger aan de wal ook van de zeeman dacht, blijkbaar heeft men gretig een aantal termen, uitdrukkingen en gezegden van de zeeman overgenomen. Tegenwoordig worden ze niet meer als zodanig onderkend en zijn ze volledig ingeburgerd.

Weet u bijvoorbeeld wat de valreep is uit 'op de valreep nog iets doen'? Wat is het hart uit 'iemand een hart onder de riem steken'? En 'bent u wel eens afgetuigd'?

Ook de volgende uitdrukkingen dateren uit de zeiltijd.

Test uw kennis

Heeft u wel eens geproost op de

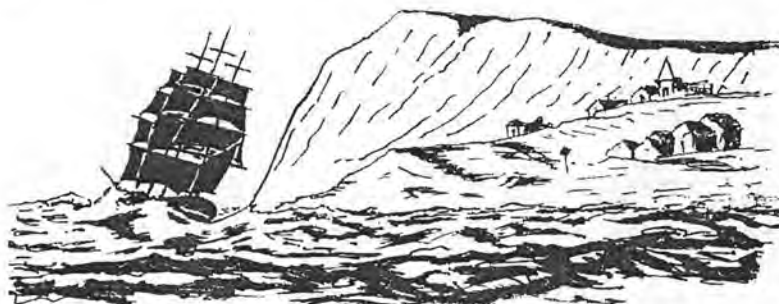
goede afloop (1), na alle klippen omzeild (2) te hebben, waarna het u voor de wind (3) ging en de tegenpartij bakzeil (4) moest halen, als extra tegenvaller (5) voor de kosten moest opdraaien (6) en vervolgens aan de grond (7) zat? U bent vast wel eens overstag (8) moeten gaan nadat u bot had gevangen (9). Misschien heeft u het toen over een andere boeg (10) gegooid, kreeg u er wellicht een keer de wind onder (3) en de ander de wind van voren (3). U had hem ook de loef kunnen afsteken (11) of hem de volle laag (12) kunnen geven. Maar u kunt vast wel iets vreedzamers bedenken dan uw woede ergens op bot te vieren (13). Let er daarbij op dat u geen wildebras (14) wordt, want dan valt er met u geen land meer te bezeilen (15).

Verklaringen:

(1) Proosten op de goede afloop is vieren dat iets tot een goed resultaat heeft geleid. De afloop is het bij een scheeps-

werf van stapel lopen van een nieuw gebouwd schip bij de tewaterlating. Het loopt dan van de scheepshelling af het water in. In vroeger tijden was het aflopen van een schip een hachelijke zaak omdat het naar het water glijdende schip (toen) moeilijk was te ondersteunen. Het kwam voor dat schepen op de helling kantelden. Was het schip goed afgelopen, dan was dat een reden om op de goede afloop te proosten.

(2) De klippen omzeilen is moeilijkheden ontwijken. Een klip is een steile harde rots in zee die net onderwater ligt (blinde klip) of net boven water uitsteekt en dus gevaarlijk is voor de scheepvaart. Als je net met je schip tussen brekers en rollers (branding) zit dan kun je ervan uitgaan dat er niet veel goeds onder water zit en dat je mogelijk niet bent waar je dacht dat je was. Het valt te hopen dat je door goed zee-manschap je kunt vrijwaren van zo'n onheilsplek.

De klippen omzeilen

ZEEMANSTAAL' SPREKEN WE ALLEMAAL

(3) Als het iemand voor de wind gaat, dan gaat het hem voorspoedig. Als u de wind eronder hebt dan hebt u alles strak in de hand en valt er met u niet te spotten, maar als u de wind van voren krijgt dan krijgt u onomwonden de waarheid te horen, in uw gezicht. Wind is bepalend voor de voortgang van een zeilschip, evenals de richting waaruit die wind waait.

(4) Als de tegenpartij bakzeil moet halen, dan moet hij terugkomen op een eerder ingenomen standpunt door de argumenten van een ander. Hij moet inbinden, terugkrabbelen. De zeilen van een schip moeten zo worden afgesteld dat de wind er aan de voorkant inkomt (de zeilen staan dan bak of tegen, van het Engelse back), zodat het schip stil komt te liggen of waardoor het schip een andere richting op wordt gedwongen. Vielen de zeilen onbedoeld en ongecontroleerd bak, dan kon dat in het ergste geval een scheepsramp tot gevolg hebben.

(5) Als men een tegenvaller heeft dan heeft men onverwacht een tegenslag te verwerken. Als bij heldere hemel, dus zonder voortekenen, de wind plotseling uit een totaal andere hoek komt te waaien, waardoor alle zeilen van het schip in één klap tegen vallen (bak gaan staan) waardoor een zware slagzij wordt veroorzaakt of zelfs het schip kan worden ontmast.

(6) Als u ergens voor moet opdraaien, dan blijft u steeds met de moeilijkheden zitten (de kosten, de schuld) en komt het altijd op u neer. In de scheepvaart is het opdraaien met de stroom mee varend, 180 graden ronddraaien met de kop tegen de stroom in. Dit wordt gedaan om de vaart uit het schip te halen om bijvoorbeeld het anker te laten vallen.

(7) Iemand die aan de grond zit kan in financieel of maatschappelijk opzicht geen kant meer

op. Een schip is op een ondiepte aan de grond vastgelopen.

(8) Als u wel eens overstag heeft moeten gaan dan heeft u een eerder ingenomen standpunt losgelaten en aan de andere partij toegegeven. Overstag gaan in de zeilvaart is het wenden of door de wind gaan door het schip al draaiend tegen de wind in te sturen totdat de wind over de andere kant binnenkomt.

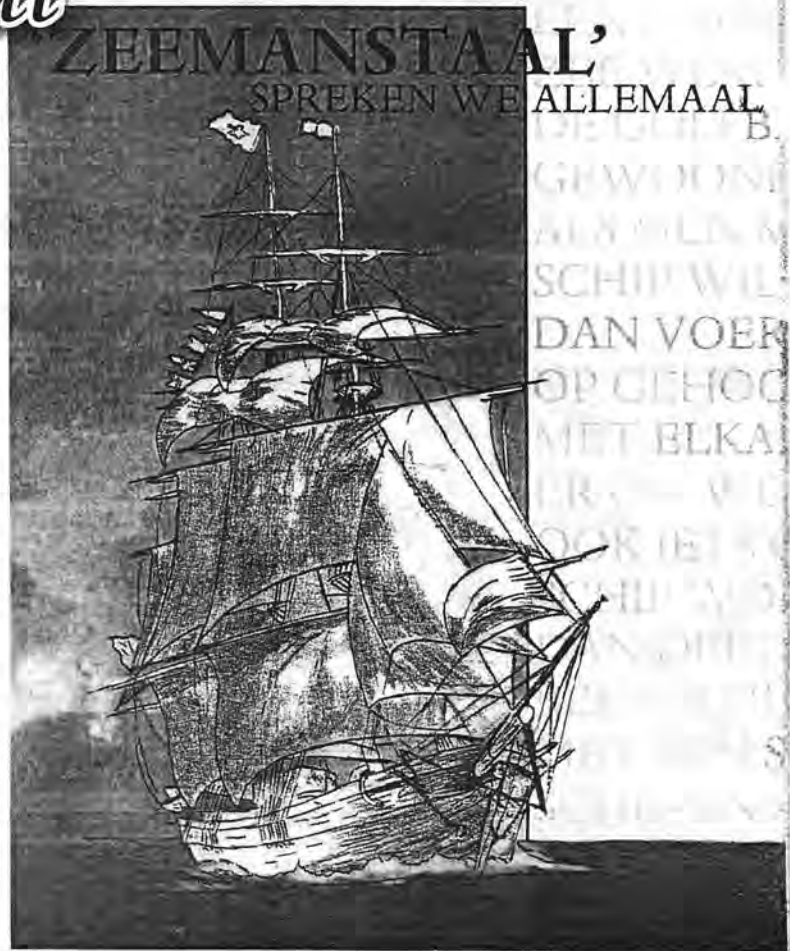
(9) Iemand die bot heeft gevangen heeft zijn doel niet bereikt en is onverrichterzake op iets moeten terugkomen, vaak door sterke tegenstand van een ander. Bij het roeien is bot een slag of een stoot (tegenslag) die de roeier krijgt als het blad van de roeispaan verkeerd in het water terecht komt en de roeier met kracht achterover wordt geworpen of hij krijgt in ieder geval een flinke tik van het handvat van de roeispaan tegen zijn borst.

(10) Als u iets over een andere boeg gooit wil dat zeggen dat u het gesprek een andere wending geeft. De boeg is de voorkant van het schip.

(11) Iemand de loef afsteken wil zeggen dat u iemand wil overtreffen of voorbijstreven bij het nastreven van hetzelfde doel. De loefzijde is de zijde van het schip waar de wind op staat. Als een schip aan de loefzijde van een ander schip langs zeilt, dan neem het dat andere schip de wind uit de zeilen (het steekt de ander de loef af) zodat dat andere schip langzamer gaat varen.

(12) Iemand die alle opgekroppte woede over zich heen krijgt heeft de volle laag gekregen. Alle op hetzelfde scheepsdek opgestelde kanonnen aan boord van een vroeger oorlogsschip, heet te een laag. Het afschieten van alle kanonnen aan één kant in één keer (volle laag) bracht de meeste schade toe aan de tegenstander in een zeegevecht.

(13) Je woede, lusten of enthousiasme ergens op botvieren wil

Het dagelijks gebruik van 'Zeemanstaal'

'Zeemanstaal' is verkrijgbaar in het Curaçao Maritime Museum

zeggen dat je je helemaal laat gaan en je woede, lusten of enthousiasme de vrije loop laat. Bot is het uitstaande eind van de ankerros. Bij botvieren wordt meer ankerros buiten boord gevierd, bij voorbeeld om het schip meer ruimte achter het anker te geven of om het anker zich beter te laten ingraven.

(14) Een wildebras is een zeer beweeglijk iemand die ook nog eens iets kapot kan maken. Een bras is de lijn aan ieder van de nokken van de ra waarmee die ra (met het zeil daaronder) in het horizontale vlak aan de mast gedraaid kan worden. Meestal gebeurt dat om de wind zo gunstig mogelijk in het zeil te krijgen. Als een bras breekt of niet goed is vastgemaakt en schiet hij los, dan kan de ra met de wild in het rond slaande bras (wildebras) met bijbehorende blokken

flink wat schade aan schip en bemanning aanrichten.

(15) Als met iemand geen land is te bezeilen dan is die persoon onhandelbaar en is er niets mee te beginnen. Bezeilen is het zonder laven of overstag te hoeven gaan, een bepaald punt zeilend te bereiken.

Het boek 'Zeemanstaal spreken we allemaal' is doorspekt met allerlei wetenswaardigheden die een beeld geven van het zeemansleven van vroeger, de omstandigheden waaronder de zeeman werkte en leefde en met welke gevaren hij te maken kreeg, zowel aan boord als aan de wal. Voor iedereen die geïnteresseerd is in taal, zeemanstaal, zeemansleven en alles wat met water en schepen te maken heeft, is dit boekwerkje een echte aanrader. Het boekje

is verkrijgbaar in het Curaçao Maritime Museum.

Bron:

'Zeemanstaal' reken we allemaal'. Ton van Schoonhoven.

Het Curaçao Maritime Museum is gevestigd aan de van den Brandhofstraat 1 en is geopend van dinsdag t/m zaterdag van 09.00-16.00 uur. Voor meer informatie kunt u bellen naar 465-2327 of bezoeken onze website: www.curaçaoamaritime.com